

De bende van vier als „ancien regime”

Men krijgt soms de indruk alsof er nog slechts sprake is van „oude” en „nieuwe” zekerheden. De oude zekerheden worden geacht geheel of gedeeltelijk te zijn achterhaald. De nieuwe zekerheden worden aangehangen door een fris en vrolijk papegaiencircuit. Dit geldt voor vele gebieden en terreinen, zo ook voor Ontwikkelingssamenwerking.

In de loop van 1983, ongeveer vanaf de mislukking van UNCTAD VI in juni, rolde er een ware aanvalsgolf door de Nederlandse pers, gericht op het ontwikkelings-samenwerkingsbeleid. Het frappante daarbij was dat de kritiek niet zozeer inhoudelijk was als wel gericht op personen. In november 1983 trachtten vier hoogleraren, nauw betrokken bij ontwikkelingsvraagstukken, via een artikel in *NRC Handelsblad* de discussie in inhoudelijke banen te leiden 1).

Het is interessant na te gaan wie er zoal reageren en wie niet, en welke teneur de reacties hebben. Er is gereageerd door twee groepen van personen, terwijl van een derde (belangrijke) groep tot op heden geen reactie werd ontvangen. In de eerste plaats is gereageerd door wat men het voetvolk van de ontwikkelingssamenwerking zou kunnen noemen, nl. mensen die, dikwijls jarenlang, in derde-wereldlanden werkzaam zijn geweest. In de tweede plaats door mensen die zich interesseren voor de ontwikkelingsproblematiek, en daarover ook kundig zijn, maar zich niet dikwijls hebben gemengd in het debat over ontwikkelingssamenwerking. Opvallend is dat nog geen reacties zijn gekomen van politici, ambtenaren of van de bekendere ontwikkelingsdeskundigen – behalve dan de „bende van vier” – die zich in de afgelopen jaren juist dikwijls in het debat hebben gemengd.

Minstens zo veelzeggend is hoè er wordt gereageerd: in het algemeen negatief, bitter of sceptisch met betrekking tot zowel de ontwikkelingswetenschap en de ontwikkelingspraktijk als tot het gevoerde ontwikkelings-samenwerkingsbeleid. Daar kunnen verschillende redenen voor zijn. Zo hebben bij voorbeeld mensen die over het algemeen met groot enthousiasme aan hun derde-wereldwerk waren begonnen (de eerste categorie) vele frustraties ondervonden. De realiteit is immers altijd anders dan de droom.

De tweede groep ziet waarschijnlijk nu de kans schoon om de kritiek te spuien die zij lang voor zich heeft gehouden en misschien ook niet durfde te presenteren gedu-

rende de periode waarin de publieke opinie en het beleid duidelijker in een andere richting wezen. De reden waarom de derde aangehaalde groep niet heeft gereageerd, is mij een raadsel en ik vind het enigszins bevreemdend en zelfs verontrustend. Als er ooit een tijd is geweest waarin op velerlei terrein – waaronder zeer zeker ook het onderhavige – duidelijke meningen belangrijk zijn, dan is het wel de huidige.

Het belangrijkste punt dat door de commentaren van de eerste twee groepen heen speelt, is dat het artikel van de „bende van vier” als behoudend en dus als behorend tot een „ancien régime” wordt gezien. Het artikel wordt als behoudend gewaardeerd, omdat vragen werden gesteld eerder dan antwoorden gegeven, omdat niet à priori werd beweerd dat Ontwikkelingssamenwerking volledig op de helling moet, omdat geen nieuwe zekerheden worden omhelsd. Volgens sommige commentaren zouden de wetenschap en de wetenschappers verantwoordelijk zijn. Maar verantwoordelijk voor wat, zo zou men zich kunnen afvragen. De inderdaad grote problemen waarmee ontwikkelingslanden te kampen hebben? Of voor de dertig uitzonderlijke jaren van economische en sociale groei in de rijke landen en voor de gemiddelde economische groei van 5% per jaar van de ontwikkelingslanden tussen het begin van de jaren vijftig en het begin van de jaren zeventig? Of voor het onderzoek en zijn resultaten betreffende werkgelegenheidsproblemen in de derde wereld? Enz., enz.

Ik vind dat op dit gebied, zowel als op vele andere gebieden, wat meer terughoudendheid en een evenwichtiger benadering essentieel zijn. Ook belangrijk is dat de regering – in dit geval de minister voor Ontwikkelingssamenwerking – tracht haar troepen in wetenschappelijke kring te stimuleren in een richting die kan bijdragen tot een beleid dat weliswaar herijkt zal moeten worden, maar waarin fundamentele bereikte resultaten niet als oude plunje worden afgelegd.

Als ik de critici in de *NRC Handelsblad*-discussie moet geloven, is zowel het ontwikkelingsproces in de derde-wereldlanden, de ontwikkelingswetenschap, als de

ontwikkelingssamenwerking vastgelopen. Dat dit sterk overdreven is, wordt ook aangetoond in een recent artikel van de vermaarde Indiase econoom prof. A.K. Sen 2). Sen toont in de eerste plaats aan dat de traditionele ontwikkelingseconomie niet zo slecht geboerd heeft – zoals sommigen nu beweren – om vervolgens de factoren te identificeren die tot economische groei leiden. De traditionele ontwikkelingseconomie onderscheidt: accumulatie van fysiek kapitaal, industrialisatie, mobilisatie van onderbenut menselijk kapitaal, en programmering en een actievare rol van de staat. Ondanks de neoklassieke tegenaanval en beweringen als zouden entrepreneurschap en managementkwaliteiten de limitatieve factoren zijn eerder dan kapitaal, tonen cijfers en andere gegevens aan dat deze vier factoren vrij goed de economische groeieresultaten van landen verklaren – en dat zowel voor de „topperformers” als voor de rode-lantaarnlanden.

Sen toont in de tweede plaats aan dat de traditionele ontwikkelingstheorie veel minder bevredigend is waar het gaat om het verwezenlijken van bredere sociaal-economische doelstellingen die onder meer door economische groei kunnen worden bereikt. Er kan worden aangetoond dat landen met verschillende niveaus van per capita inkomen toch een zelfde resultaat kunnen boeken op sociaal en gezondheidszorggebied. Maar Sen zou Sen niet zijn als hij niet eveneens de tekortkomingen van de discussie over herverdeling en basisbehoefte tracht aan te tonen en zijn eigen bijdrage tot het debat over de ontwikkelingstheorie en -praktijk geeft. Hij doet dit door het concept van „entitlements” in te voeren 3). De grote lacune in de ontwikkelingseconomie is volgens hem eerder de concentratie op het aanbod van goederen dan op eigendom en „aanspraken”. Deze „entitlements” zijn de mogelijkheden die een individu heeft om aanspraak te maken op een bundel goederen via zijn baan, salaris, vermogen, de beschikbaarheid van scholen, enz., enz.

Een column kan slechts aangeven, niet uitwerken. Ik hoop te hebben aangetoond dat de Nederlandse discussie over de ontwikkelingstheorie, -praktijk en -samenwerking moet oppassen niet te snel tot krasse conclusies te komen door niet genoeg op de essentie in te gaan. De internationale discussie is in volle gang en probeert, al evaluerend, niet alles overboord te zetten, maar staande op de schouders van het reeds bereikte tot een bredere en juistere ontwikkelingstheorie en -praktijk te komen, waarmee ook Ontwikkelingssamenwerking z'n voordeel kan doen.

1) Zie *NRC Handelsblad* van 24 november, 3, 14, 16, 29 december, 16 en 23 januari jl.

2) Amartya Sen, *Development: which way now?*, *The Economic Journal*, december 1983.

3) Zie hiervoor ook A.K. Sen's mooie en baanbrekende werk, *Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation*, Clarendon Press, Oxford, 1981.